

ПОСТАТІ

Райдуги і грози Івана Цюпи

НЕЗАБУТИЙ. 29 жовтня українському письменнику і публіцисту, Шевченковому лауреату виповнилося б 110 років

Олександр ДАНИЛЕЦЬ,
«Урядовий кур'єр»

Наш квіляр був ніжним ліриком і романтиком, а ще справжнім українцем, і ми це відчужено навіть ще не ознайомившись із його творами, лише прочитавши уривок з оди батьківській рідній хаті, яка в нього асоціюється з рожевим досвітком дитинства.

«Біла стеля у тебе над головою, під дубовим тесаним сволоком засохлі польові квіти. До сволока на гачку прикріплена мотузочками вербова коліска. Мати наспівує коліскову пісню про котика-воркотика».

З батьківської хати розпочиналося пізнання світу. Білі стіни, біла стеля — неначе виткані з маминого полотна. Сонячне сніп'я лилося через вікна, і від того на стінах гирлявали розгатовані квітами рушники, розпростерли крила, немов півники, кували голубі зозулі, воркували сізії горлиці. Червоні кетяги калини аж горіли в дозрілій пишності. Золотисті китички хмелю звисали з рушників до самого столу і пахли хлібом. А може, то йшов дух від паляниць, які спекла мама на капустяному листі й покляла на стіл, накривши білою скатертиною».

«...моя вишнева сторона!»

Його перу належать і ось ці оспівання в любові до малої батьківщини. «Полтавщино, мій рідний краю, моя вишнева стороно! Ти моя пшенично-житня купіль, коліска мого дитинства. Під твоїм блакитним небом я народився і зростаю серед зелених та жовтогарячих полів, серед жайворонкових пісень і медового запаху гречок. Я люблю тебе, мій краю, за твою старовину і новітність, за твою дивну красу, якою ти збагатився нині».

Іван Цюпа писав здебільшого про полтавців, яких називав країанами. Його син, теж письменник і журналіст Ярослав Цюпа розповідав, що в Москві його якось запитали, що означає це дивне слово, бо ж є зрозуміліше: земляки. Він пояснював: земляки — то щось інше, бо країани — люди, близькі духовно, це душевне єднання письменника із земляками. Згодом полтав-

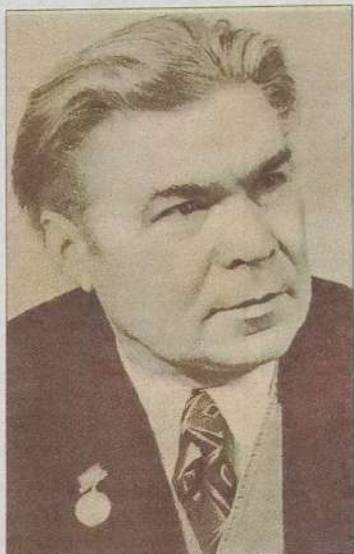

ФОТО З МИЖКИ «ІВАН ЦЮПА. Вибрані твори в двох томах. Т. 1». 1981 рік

Лауреат Національної премії імені Тараса Шевченка письменник і журналіст Іван Цюпа

ський ансамбль узяв собі за назву слово «Країани».

За словами Ярослава, батько часто, іноді по кілька разів на рік, привозив його із самого малечку в село Бірки Зіньківського району Полтавської області, де він народився, могили рідних, живуть їхні родичі. Вони бували і в Диканьці, Решетилівці, Опішному. Іван Цюпа цінував і любив людей, особливо полтавців, у нього ніколи не було зверхності, не було й панібратства — у кожному бачив і поважав особистість. І це головне, чого син від нього навчився. І за що йому вдячний.

Іван Антонович мав прекрасне почуття гумору. Будь-яку складну ситуацію міг обернути на життєствердну, не любив сумувати. Був дуже простий, ніколи не закопчив губу. Щодня сідав за друкарську машинку, тоді комп'ютерів не було, і видавав десять сторінок тексту — інакше й бути не могло. Не чекав, доки приїде натхнення.

Вінець такої працьовитості — книжки оповідань, нариси і повісті «Чотири вітри», «Новели рідного краю», «Василь Сухомлинський», «Миргородська криниця», романи «Брати», «Назустріч долі», «Вічний вогонь», «Через терни до зірок» та багато інших. Писав про те, у що вірив, про що мрі-

яв, що пережив сам. Герої новел і оповідань — прості люди, трудівники і воїни. Наприклад, у книжці «Дорогами юності» він пише про ровесників, які будували Дніпрогес, Харківський тракторний завод, Комсомольськ-на-Амурі.

Іван Цюпа плідно виступав у публіцистичному жанрі, про це свідчать його публіцистично-нарисові книжки «Переяслав-Хмельницький», «Україна», «Україна — рідний край». Однак у творчому доробку письменника найвагоміше місце посідають повісті й романи. У романі «Вічний вогонь» він порушує одну з найактуальніших проблем: місце і роль молоді в житті.

«...в житті нічого легко не дається»

Лейтенант Гордій Чуприна передодні останнього свого бою, в якому він поліг смертю героя, пише листа маленькому синові Максиму, звертається до нього, як до дорослого: «Пам'ятай, сину, в житті нічого легко не дається. Ти ростеш без батька, Максиму, а може статися й таке, що залишишся сиротою. Хочу тобі сказати в цю хвилину нашої розмови, яким би я хотів бачити тебе, коли ти виростеш, станеш повнолітнім. Насамперед будь добрим, сину. Доброта робить людину щедрою... Будь працьовитим. Тільки праця приносить щастя людині. Навіть тоді, коли вона маленька й непомітна. Треба, щоб у серці твоєму завжди горів вогонь жадоби до життя, а не жевріло якесь тління; без справжнього горіння немає життя».

Ярославу Цюпі з написаного батьком найбільше подобається роман «Грози і райдуги», який, на його думку, досі залишається недооціненим критикою, і йому гірко від того. Але він гадає, що життя розставить усе на свої місця. Ця історико-революційна художня хроніка утверджує письменника в повосенній радянській літературі як досвідченого романиста. Твір здобув широку популярність і неодноразово перевидавався.

У книжці «Гомін дніпровського косогору» — чотирнадцять балад про безсмертя тих, хто поліг у боях за визволення Києва і похований у парку Вічної Слави біля могили Невідомого солдата. Кожна балада звучить як реквієм, зворушли-

во розповідаючи про воїнів, які до останнього подиху залишалися вірними присязі.

У катівні НКВС

Одну з останніх своїх книжок «В пазурах ежовщини» Іван Цюпа присвятив «світлій пам'яті незабутніх земляків моїх, розчавлених на жорнах тиранії, замучених Голодомором, доведених до згиби по тюрмах і таборах, безневинно розстріляних». Йому ця тема дуже боліла тому, що сам побував у тюрмі.

Про його ув'язнення за наклепницьким доносом в історико-краєзнавчому виданні «Полтавщина в роки радянсько-німецької війни (1941—1945)» згадує полтавський історик Віктор Ревегук: «Відомого згодом українського письменника Івана Цюпу чекісти схопили в редакції газети «Більшовик Полтавщини». Перед цим заарештували редактора Михайла Черевана, заступника редактора Андрія Троїцького (Троцького), завідувача партійного відділу Віктора Микитенка й інших. У спецкорпусі НКВС, розташованому в тюрмі на вулиці Пушкіна, І Цюпа зустрів директора педагогічного інституту Овсяннікова, суддю із Зінькова Крамаренка, директора Карлівського машинобудівного заводу Блакитного, секретаря Зіньківського райкому КП(б)У Лекарева, колишнього рабина Соколова-Старосельського та інших знайомих. Кожний із них вважав, що потрапив у в'язницю випадково і незабаром «компетентні органи» розберуться і випустять на волю, але відчуження між заарештованими не було».

На тюрмні камери перетворили сейфи колишнього Селянського банку, де розташовувалося Полтавське обласне управління НКВС. У камері на 16 в'язнів було лише одне ліжко, яким поступалися тим, кого побитого приводили з допитів. Тут І Цюпа теж зустрів знайомих: секретаря Гадяцького райкому КП(б)У Дмитра Гармаша, комбрига Кузьму Трубікова та інших. Незабаром до камери «контрреволюціонерів» кинули й начальника 4 відділу обласного управління НКВС».

Розповідаючи в газеті «Сільські вісті» про цей епізод із життя Івана Цюпи, Андрій Мельничук за-

значив, що за дев'ять місяців перебування в тюрмі письменник надивився такого, що важко уявити в найжахливішому сні.

Незважаючи на тортури, Іван Цюпа не звів наклепу на жодну людину, хоч його до цього змушували. Коли ката Ежова прибрали й на якийсь час спала хвиля репресій, кореспондента відпустили. Але від тортур, яких зазнав у катівні, він не звільнився до кінця свого життя.

Як і від того, що почув з уст людей, котрі пережили Голодомор 1932—1933 років. Цією темою письменник зацікавився ще задовго до того, як про неї вголос заговорили в Україні. Мандруючи селами, він зібрав чимало документальних свідчень тих трагічних подій. Про це його остання книжка «Ненаситні жорна», яка з'явилася вже за років незалежності.

Чи читають нині книжки Івана Цюпи? Читають, стверджує в інтерв'ю для газети Ярослав Цюпа. Якимось йому треба було знайти одну книжку в бібліотеці на радіо, і він побачив там батьків двотомник — добряче зачитаний і в шкільній бібліотеці теж.

На запитання журналіста «Як Іван Антонович сприйняв проголошення незалежності України?» Ярослав відповів так: «Він завжди хотів, щоб Україна була самостійною, але в мѣжах Радянського Союзу. Він же людина зовсім іншої закваски, вихованець комсомолу, під Сталінградом його прийняли в партію, він вірив в об'єднано нею світле майбутнє. Надто що його свого часу навіть виключали з комсомолу як куркульського сина. Мій батько розкуркульовав свою хрещену матір! І потім розповідав про це у своїх творах».

Біографи підраховували, що Іван Цюпа видав майже 60 книжок. Це без численних публікацій у газетах і журналах, в яких він працював.

Окрім Національної премії імені Тараса Шевченка в галузі журналістики та публіцистики (1985) його було удостоєно Республіканської премії імені Миколи Островського, нагороджено орденами Вітчизняної війни II ступеня, Дружби народів, медалями.

Помер 19 березня 2004 року в Києві. Поховали його на Байковому кладовищі.